

TEODICEJSKI PROBLEMI U SUVREMENOJ FILOZOFIJI RELIGIJE

Danijel Tolvajčić, *Teodicejski problem u suvremenoj filozofiji religije*, Zagreb, 2023.

Unatoč činjenici što teodiceja predstavlja nezaobilazan traktat, kako u filozofijskoj, tako i u teološkoj (religijskoj) naobrazbi, na hrvatskom govornom području sustavno istraživanje ove tematike gotovo da posve izostaje. Knjigu redovitog profesora pri Katedri filozofije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu prof. dr. sc. Danijela Tolvajčića *Teodicejski problem u suvremenoj filozofiji religije* objavili su u sunakladništvu spomenuti Fakultet i izdavačka kuća Kršćanska sadašnjost 2023. godine.

Knjiga se sastoji od šest poglavlja i zasebnog uvodnog. Uvodno poglavlje *Temeljne koordinate tematiziranja odnosa Boga i zla u klasičnoj suvremenoj perspektivi* (27-11) kontekstualizira teodicejski problem s obzirom na zlo kao izazov za kršćanstvo u povijesnoj perspektivi, odnosno s obzirom na njegovo razumijevanje u suvremenoj filozofiji religije. Uvodni dio potom pojašnjava logički i evidencijski problem zla kao dvije teorijske inačice koje pod različitim vidovima stavljaju u pitanje teističko vjerovanje, a autor ih navodi kao središnje suvremene ateističke prigovore teizmu. Potom predstavlja dvije kategorije suvremenih teističkih odgovora – iz vizure slobodne volje i teodiceje.

Prvo poglavlje potom obrađuje *Teodiceju stvaranja duša Johna Hicka* (47-29) te nam kroz Hickovo razumijevanje teodicejskog problema približava pitanje o plauzibilnosti augustinskih teodiceja danas, te njegovu Irenejem nadahnutu teodiceju stvaranja duša kao eshatološku nadogradnju teodiceje. Riječ je o jednom od najznačajnijih analitičkih suvremenih filozofa religije koji svoj model gledanja na problem zla skicira uz pomoć „eshatološke dimenzije irenejske teodiceje“ (str. 42). Njime se udaljava od tradicionalnog kršćanskog nauka upravo u svojem viđenju univerzalizma, odnosno obliku origenske apokatastaze kao i u tumačenju zla kao svojevrsnog „pedagoškog sredstva“, čime autor njegov teodicejski pokušavaj karakterizira kao problematičan.

Drugo poglavlje se bavi *Teodicejom* „većeg dobra“ Richarda Swinburnea (68-49), odnosno probabilističkom idejom teodiceje, unutar koje donosi vlastitu inačicu obrane iz aspekta libertarijanski mišljene slobodne volje. Swinburne uključuje u svoju teodiceju i dva specifično kršćanska kristološka otajstva: utjelovljenje i otkupljenje koji, prema njemu, mogu patnju i grijeh preobraziti u veće dobro, smatrajući da zla ne mogu poništiti Božju dobrotu. Tolvajčić njegovu teodiceju karakterizira kao „kabinetsku“ koja ostaje „neosjetljiva za konkretnu patnju“, dok slika Boga kakvu nam Swinburne donosi ostaje nedostatna i neprihvatljiva kako vjerujućima, tako i nevjerujućima.

Treće poglavlje knjige obrađuje *Procesnu teodiceju Davida Rayja Griffina* (90-69) kao njezina najistaknutijeg predstavnika, a koja nastoji biti u skladu sa znanstvenim dostignućima, a nadahnjuje se ontologijom procesa. Procesna teodiceja razumije Božju stvarateljsku moć kao evokativnu, a ne kao apsolutnu. Bog ne intervenira da bi spriječio zlo jer je njegova moć drugačije vrste, a ne stoga što je zao ili indiferentan. Na taj način procesna teodiceja „radikalno reinterpreтира neke od ključnih tradicionalnih teističkih tvrdnji“ (str. 87), osobito gledom na koncept Boga.

Moralna anti-teodiceja D. Z. Phillipsa i Kennetha Surina (109-91) tema je četvrtog poglavlja. Obilježje spomenute teodicejske pozicije karakterizira antropomorfizacija Boga i pretjerano oslanjanje na mogućnosti ljudskoga uma, što posljedično vodi do „instrumentalizacije“ zla. D. Z. Phillips na teodicejsko pitanje nudi odgovor u području gramatike riječi „Bog“ i ljubavi, dok Kenneth Surin nudi praktični pristup problemu zla i „gramatiku utjelovljenog spasenja“.

Peto poglavlje analizira *Tomističko dokinuće teodiceje Briana Daviesa* (132-111) koji okvir svoje pozicije duguje Tomi Akvinskom, ali donosi i vlastite originalne interpretacije, tematizirajući zlo između „teističkog personalizma“ i „klasičnog teizma“, čime ga Tolvajčić svrstava u „najbolje suvremeno (raz)rješenje odnosa zla i Boga“ (str. 132). Daviesovo teodicejsko rješenje poseže za negativnom teologijom, ističući da naše ograničene misli ne mogu iskazati neiskazivo i zahvatiti posvema Božje savršenstvo.

U zaključnom šestom poglavlju autor postavlja pitanje: *Zašto su teodiceje neuspješne?* (139-133) te pritom odgovara dvostruko: jer „ne nude zadovoljavajući odgovor na zla koja zahvaćaju konkretnog

čovjeka patnika i Boga i njegove atribute razumiju u pretjerano antropomorfnim kategorijama“ (str. 133).

Iako knjiga ne obuhvaća sve suvremene teodiceje, donosi kritički prikaz onih najutjecajnijih i najvažnijih, držeći tako fokus svojih čitatelja u žarištu suvremenih teodicejskih rasprava koja određuju gibanja u filozofiji religije. Autor, glede kršćanske pozicije koju i sam zastupa, na kraju konstatira da je pitanje zla usko vezano uz eshatološki aspekt poimanja Božjeg obećanja spasenja kao pobjede dobra nad zlom. Bog je pritom čisti bitak, „Onaj koji jest“ i čista dobrota, te stoga autor ističe da se Bogu „ne može prigovoriti da bi trebao biti bolji nego što jest“ (str. 139), te zaključuje da su „problem zla kao i teodiceja nesporazum proizašao iz napuštanja klasične metafizičke koncepcije Boga kao čiste zbilje“ (str. 139).

Autor je koncizno definirao svoja znanstvena i metodološka polazišta, te je stručnom kritičkom analizom navedenih teodiceja potvrdio izniman znanstveni doprinos svoje studije. Ovdje prikazana knjiga predstavlja rezultat autorova dugogodišnjeg bavljenja i istraživanja filozofije religije i njezinih predstavnika, ovdje kritički obrađenih pod vidom teodicejskog pitanja, te spada u nezaobilaznu literaturu svima koji se bave ovim izazovnim i nikada do kraja odgovorenim pitanjem.

Iva Mršić Felbar
Sveučilište u Zagrebu,
Katolički bogoslovni fakultet